

УДК 811.112.2'004:378'338.48

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-27>

СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ РИСИ УМОВНОГО СПОСОБУ В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ У ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ

COMMON AND DISTINCTIVE FEATURES OF THE CONDITIONAL MOOD IN GERMAN AND UKRAINIAN IN THE TRANSLATION ASPECT

Верезубенко М. М.,
orcid.org/0000-0002-3533-8525

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

Стаття «Спільні та відмінні риси умовного способу у німецькій та українській мовах у перекладацькому аспекті (на матеріалі газетних статей про Європейський Союз)» присвячена зіставному аналізу функціонування умовного способу в німецькій та українській мовах у публіцистичному дискурсі. Особливу увагу приділено аналізу граматичних, семантичних і прагматичних особливостей умовних конструкцій, що використовуються у газетних текстах, присвячених діяльності Європейського Союзу, з метою виявлення труднощів і закономірностей перекладу з німецької мови українською. У запропонованій розвідці розглянуто структурно-граматичні та лексичні особливості умовного способу у німецькій та українській мовах. Матеріал дослідження становлять автентичні німецькомовні статті з провідних друкованих і онлайн-видань (наприклад, *Die Zeit*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Süddeutsche Zeitung*) та їхні українські переклади або паралельні тексти українських медіа. У дослідженні проаналізовано вживання форм *Konjunktiv I* та *Konjunktiv II* у німецьких текстах для вираження гіпотетичних ситуацій, непрямой мови, припущення, сумніву чи оцінки, а також засоби відтворення цих значень в українській мові – аналітичні конструкції з часткою *би*, умовні сполучники, інтонаційні засоби тощо. Окрему увагу приділено особливостям перекладу, з поміж яких варто виокремити переклад за допомогою дійсного способу дієслів, переклад за допомогою українського умовного способу, використання модальної конструкції, випущення кон'юнктиву і зміна синтаксичної конструкції та синтаксична конструкція зі сполучником «ніби». Дослідження демонструє, що умовний спосіб у публіцистиці часто виконує не лише граматичну, а й стилістичну функцію – знижує категоричність висловлювань, позначає гіпотетичність чи політичну ввічливість. Це потребує від перекладача не лише мовної, а й культурно-дискурсивної чутливості. Стаття підкреслює важливість адекватного відтворення умовного способу для збереження модального змісту оригіналу та його прагматичної сили. Результати дослідження можуть бути корисними для фахівців у сфері перекладу, медіалінгвістики та міжкультурної комунікації.

Ключові слова: умовний спосіб, модальні конструкції, синтаксичні конструкції, граматична функція, стилістична функція.

The article "Common and Distinctive Features of the Conditional Mood in German and Ukrainian in the Translation Aspect (Based on Newspaper Articles about the European Union)" is devoted to a comparative analysis of the functioning of the conditional mood in German and Ukrainian within the framework of journalistic discourse. Particular attention is paid to the analysis of grammatical, semantic, and pragmatic features of conditional constructions used in newspaper texts devoted to the activities of the European Union, with the aim of identifying the challenges and regularities in translating from German into Ukrainian. The study examines the structural, grammatical, and lexical features of the conditional mood in both languages. The research material includes authentic German-language articles from leading print and online media outlets (such as *Die Zeit*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Süddeutsche Zeitung*) and their Ukrainian translations or parallel texts in Ukrainian media. The article analyzes the use of *Konjunktiv I* and *Konjunktiv II* in German texts to convey hypothetical situations,

indirect speech, assumptions, doubt, or evaluation, as well as the means of reproducing these meanings in Ukrainian – analytical constructions with the particle *би*, conditional conjunctions, intonation patterns, and others. Special attention is paid to translation techniques, among which are the use of the indicative mood, the Ukrainian conditional mood, modal constructions, omission of the conjunctive form, syntactic restructuring, and constructions with the conjunction *ніби* ("as if"). The study shows that the conditional mood in journalistic texts often serves not only a grammatical but also a stylistic function – softening statements, indicating hypothetical content, or expressing political politeness. This requires the translator to demonstrate not only linguistic but also cultural and discursive sensitivity. The article emphasizes the importance of adequate rendering of the conditional mood to preserve the modal meaning and pragmatic force of the original text. The findings may be useful for professionals in the fields of translation, media linguistics, and intercultural communication.

Key words: conditional mood, modal constructions, syntactic constructions, grammatical function, stylistic function.

Постановка проблеми. Досліджуючи граматичну систему будь-якої мови, неможливо оминути граматичні категорії, що в ній використовуються. Серед них найпоширеніші – категорія часу, числа, особи і способу дії. Умовний спосіб як такий є обов'язковим компонентом граматики як німецької, так і української мов. Його функціональне різноманіття дає можливість перекладачу вибирати ті чи інші синтаксичні конструкції під час здійснення перекладу. Пошук цих закономірностей при передачі умовного способу з однієї мови іншою викликає інтерес філологів і граматистів.

Умовний спосіб має декілька основних функцій і виражає ірреальні, гіпотетично можливі дії, що можуть бути здійснені за певних умов. Його застосування розповсюджене як в українській, так і в німецькій граматичних системах в різних функціональних стилях.

Актуальність дослідження зумовлена розповсюдженням наукових праць, присвячених вивченню умовного способу, необхідністю виділення основних видів його перекладу та важливістю його дослідження в межах того чи іншого стилю текстів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Умовний спосіб став предметом дослідження як вітчизняних (І. Вихованець, Н. Костусяк, О. Безпояско, В. Горпинич, О. Бєлих, Т. Кияк та інші), так і зарубіжних науковців (П. Кремер, Е. Першон, Р. Шродт). І. Вихованець, найвагоміший авторитет у граматичній системі, описав умовний спосіб як самостійну категорію [1]. Р. Шродт описує історичні особливості формування умовного способу в німецькій мові [2]. П. Кремер досліджує сфери використання умовного способу в текстах різних стилів [3].

Мета дослідження. Мета роботи полягає у визначенні особливостей синтаксичних конструкцій німецького умовного способу (кон'юнктиву) та аналізі видів його перекладу українською мовою.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- охарактеризувати поняття «умовний спосіб» та визначити його основні функції;
- встановити схожості й відмінності між українським умовним способом і німецьким кон'юнктивом;
- визначити частотність використання німецького кон'юнктиву в різних функціональних стилях;
- проаналізувати способи перекладу кон'юнктиву українською мовою;
- виявити закономірності вибору перекладацького рішення залежно від типу кон'юнктиву, його функції в реченні й стилю тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Говорячи про граматику, неможливо оминути тему граматичних категорій, які становлять основу будь-якої мови. Серед них важливе місце займає категорія способу дієслова, що дозволяє передати не лише саму дію, але й ставлення мовця до цієї дії, її характер і можливість реалізації. Категорія способу спрямована на відображення ірреальних (суб'єктивних) відношень; її семантична суть полягає «у протиставленні дій передбачуваних діям бажаним, тобто таким, що виражають волевиявлення» [4, с. 96].

У межах цієї категорії виділяють три основних способи: дійсний, умовний та наказовий. Умовний спосіб відіграє важливу роль, адже він відображає уявні або гіпотетичні ситуації, залежні від певних умов.

Важливо розглянути умовний спосіб з точки зору його семантичних, граматичних і морфологічних ознак.

Із граматичними категоріями способу дії, часу і числа тісно пов'язана категорія особи. Категорія способу дії, у свою чергу, «зумовлює наявність або відсутність категорії особи. Умовний спосіб, означаючи ірреальну дію, категорії особи не має, бо дія, якої реально не було, не має і виконавця (суб'єкта)» [5, с. 209].

Морфологічно умовний спосіб виражається через «аналітично-синтетичні форми, що репрезентовані флексією дієслова та аналітичним компонентом (часткою) би (б): *Аби мав якусь зброю, то заповнював би хоч саренку...* (П. Загребельний); *Якби мені ти стала за дружину, яка б то радість увійшла в мій дім!* (Л. Костенко)» [6, с. 48]. Важливим у морфологічній будові умовного способу є те, що «дієслова умовного способу мають такі самі закінчення і суфікси, як і дієслова минулого часу дійсного способу» [7, с. 184]. Наприклад: *Якби він звернувся до нас, ми знайшли б вас набагато швидше* (П. Загребельний); *Жив би простим козаком, може, зазнав би щастя* (Ю. Мушкетик).

Німецькі дослідники присвятили багато праць темі умовного способу. Варто розглянути визначення, яке вони надають. Умовний спосіб – це така форма дієслова, яка не дає остаточної оцінки або висновку для дії в реченні, тобто не робить твердження певним або конкретним для прийняття. Також, на їхню думку, необхідно спочатку розрізняти «цілеспрямовану та нецілеспрямовану модальність: до цілеспрямованих належать такі практичні значення, як наказ, заборона та бажання, а до нецілеспрямованих – припущення та ймовірність. Таким чином, охоплюється більша частина способів використання умовного способу; для особливих випадків застосування можна завжди вводити окремі назви його практичних значень» [7, с. 11]. Умовний спосіб у німецькій мові має 2 типи творення, які різняться між собою низкою морфологічних і граматичних ознак: Konjunktiv 1 і Konjunktiv 2.

Умовний спосіб використовується як у німецькій, так і в українській мовах у різних сферах комунікації. У художній літературі він часто застосовується для передачі уявних подій або роздумів героїв, що допомагає створювати відтінок гіпотетичних уявлень або фантазії: *«Wenn ich nur fliegen könnte, würde ich die ganze Welt bereisen»*. Це дозволяє авторам показати мрії, сумніви чи можливі альтернативні сценарії розвитку подій.

У діловій та офіційній комунікації умовний спосіб використовується для ввічливих формулювань, які пом'якшують тон звернення чи прохання. Це особливо характерно для німецької мови, де такий підхід демонструє повагу до співрозмовника, наприклад: *«Könnten Sie mir bitte die Unterlagen zuschicken?»* В українській мові аналогічно застосовуються конструкції, що підкреслюють делікатність прохання або пропозиції.

Розмовна мова теж часто використовує умовний спосіб, особливо для вираження побажань, гіпотетичних ситуацій або ввічливих запитів. Наприклад, це може бути формулювання припущень про майбутнє або опис того, як би поведилася людина за певних обставин, наприклад: *«Я б на твоєму місці перепитав керівника ще раз»*.

Наукові тексти і статті активно використовують умовний спосіб для опису гіпотез або можливих наслідків певних дій: *«Das Experiment könnte erfolgreich sein, wenn die Temperatur konstant bliebe»*. Такі формулювання дозволяють авторам підкреслити невизначеність ситуації або залишити простір для альтернативних інтерпретацій [8].

У журналістиці, зокрема у німецькій мові, умовний спосіб використовується також для передачі повідомлення іншого мовця: *Krenn besteht aber weiterhin darauf, dass an den Vorwürfen bezüglich kinderpornografischer Darstellungen im Priesterseminar »nichts dran« sei.* (diepresse.

com, 26.07.2004) Man **habe** mit Atemschutz **vorgehen müssen**, es **habe** aber »keine Gefährdung der Umwelt« **bestanden** [9].

У юридичних документах умовний спосіб допомагає точно формулювати умови виконання тих чи інших дій: «У разі невиконання умов договір **можна було б** вважати недійсним».

У політичній риториці та медіа умовний спосіб часто використовується для обговорення сценаріїв, які могли б статися за певних умов. Це дозволяє політикам і журналістам уникати категоричності та залишати простір для припущень або прогнозів, наприклад: «Was **wäre geschehen**, wenn Bundeskanzlerin Angela Merkel die deutschen Grenzen **geschlossen hätte?**» [10].

Таким чином, умовний спосіб є універсальним засобом, що допомагає передавати гіпотетичність, ввічливість і багатозначність у мові.

Німецький кон'юнктив, у порівнянні з українським умовним способом, має більше синтаксичних і морфологічних форм. Форми німецького кон'юнктиву поділяються зазвичай на презентальні (Präsens, Perfekt und Futurum Konjunktiv) та претеритальні (Präterit, Plusquamperfekt und Konditionalis Konjunktiv). У німецькій мові утворилися ще особливі форми кондинціоналу (Konditionalis I & II) для позначення обумовлених дій та вираження допущення, можливості, бажаності й некатегоричного твердження [11, с. 233].

Презентальні форми німецького кон'юнктива, як правило, виражені відповідно формами теперішнього, минулого і майбутнього часу, і використовуються в непрямій мові. Український переклад у таких випадках містить дійсний спосіб дієслів:

Präsens Konjunktiv: Man sagt, er **sei** dagegen. – Кажуть, що він проти цього.

Perfekt Konjunktiv: Man sagt, er **sei** dagegen **gewesen**. – Кажуть, що він **був** проти цього.

Futurum Konjunktiv: Man sagt, er **werde** dagegen **sein**. – Кажуть, що він **буде** проти цього.

Претеритальні форми німецького кон'юнктива зазвичай використовуються у реченнях припущень, бажань, дії за певних умов. Українською мовою такі конструкції також перекладаються за допомогою умовного способу, який може доповнюватися прислівниками часу:

Wir **wären** beinahe (fast) zu spät **gekommen**. – Ми **ледве не запізналися**.

Hätte ich nur Zeit! – **Якби** я тільки **мав** час!

Hätte ich Zeit **gehabt**, so **wäre** ich **gekommen**. – **Якби** в мене **тоді був** час, то я **б підійшов**.

Німецький кон'юнктив, у більшості випадків, перекладається відповідним умовним способом української мови: **Hätte** ich das **früher gewusst**. – **Якби** я **знав про це раніше**. Однак існує низка інших способів перекладу кон'юнктиву.

Дуже часто німецький кон'юнктив може перекладатися дійсним або наказовим способом українською мовою, особливо у лозунгах і закликах: **Es lebe der Frieden in der ganzen Welt**. – **Хай живе мир в усьому світі**.

У перекладі непрямої мови в українській мові застосовується, як правило, дійсний спосіб: **Sie sagt, sie habe diesen Film schon gesehen**. – Вона каже, що вона **вже бачила** цей фільм.

Відтінок модальності (припущення, сумнів, переконання тощо), виражений в німецькій мові через кон'юнктив або кондиціоналіс, перекладається українською мовою за використання вставних слів або конструкцій: **Der Forscher würde den Versuch schon angestellt haben**. – Дослідник, **мабуть**, **уже провів дослід** [12, с. 85].

Для перекладу речень, що виражають волевиявлення, в українській мові часто використовується конструкція інфінітиву дієслова і частка «б(и)»: **Ach, wenn ich doch bis 10 Uhr schlafen könnte!** – **Снахи б мені до десятої!**

Німецький кон'юнктив нерідко вживається в реченнях із сполучниками als ob та als wenn. У таких випадках український переклад містить частки «ніби», «наче», «начебто», «буцімто» тощо, що поєднуються з дійсним способом дієслова: **Draußen ist es, als ob es regne (regnete)**. – **Надворі так, буцімто йде дощ** [13, с. 38].

Висновки. У результаті проведеного дослідження виявлено як спільні, так і відмінні риси реалізації умовного способу в німецькій та українській мовах, що мають важливе значення

для перекладацької практики. Обидві мови використовують умовний спосіб для вираження гіпотетичних, бажаних, нереальних або можливих дій, проте граматичні засоби його реалізації відрізняються. У німецькій мові умовний спосіб (Konjunktiv) має чітко структуровану систему з двома формами – Konjunktiv I і Konjunktiv II, кожна з яких виконує окремі функції, включаючи передачу непрямой мови та вираження умовності або нереальності. В українській мові умовний спосіб представлений переважно аналітичними конструкціями з часткою «б»/«би», що має меншу морфологічну варіативність, але гнучко вживається в різних контекстах.

Особливу складність при перекладі становить необхідність збереження семантичних відтінків умовності, адже втрата чи неправильна передача модальності може змінити зміст висловлювання. Для адекватного перекладу важливо враховувати не лише граматичні форми, а й прагматичний контекст, стилістичні особливості, а також функцію умовного способу в комунікативному акті.

Таким чином, глибоке розуміння особливостей умовного способу в обох мовах сприяє точнішому й стилістично відповідному перекладу, зберігаючи автентичність авторського вислову та забезпечуючи міжмовну еквівалентність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті: [монографія] / І. Р. Вихованець. К. : Наук. думка, 1988. 256 с.
2. Schrodtt Richard. Der Konjunktiv. Eine unendliche Geschichte – IDE. (Informationen zur Deutschdidaktik) Zeitschrift für den Deutschunterricht in Wissenschaft und Schule. Heft 4 : Innsbruck, StudienVerlag, 2004. s. 8–16.
3. Krämer Peter. Konjunktiv und Wahrscheinlichkeit: Eine Funktion und drei Systeme – anwenderfreundlich aufbereitet – IDE. (Informationen zur Deutschdidaktik) Zeitschrift für den Deutschunterricht in Wissenschaft und Schule. Heft 4 : Innsbruck, StudienVerlag, 2004. s. 17–25.
4. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. для студентів вищих навч. закладів. К. : ВЦ «Академія», 2004. 336 с.
5. Костусяк Н. М. Категорія способу як міжрівнева комунікативна категорія. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. №10. С. 47–54.
6. Олійник О. Б. Граматика української мови : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 543 с.
7. Perschon Erich. Der Konjunktiv I in journalistischen Texten – IDE. (Informationen zur Deutschdidaktik) Zeitschrift für den Deutschunterricht in Wissenschaft und Schule. Heft 4 : Innsbruck, StudienVerlag, 2004. s. 90–98.
8. Rödder Andreas. Wefing, Heinrich: Grenze offen, Grenze dicht. In: Die Zeit, Zeit Geschichte, Ausgabe 03/2025. URL: <https://www.zeit.de/zeit-geschichte/2025/03/migration-asyl-angela-merkel-zuwanderung-europa>
9. Ritter Johannes: Darum geht es bei der Abstimmung über die „Keine 10-Millionen-Schweiz“. In: Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ), online vom [Datum], URL: <https://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/volkinitiative-von-rechts-in-der-schweiz-streit-um-zuwanderung-110602591.html>
10. Tholl, Egbert: Der Hofnarr des Zaren und seine Freunde. In: Süddeutsche Zeitung, online vom [Datum], URL: <https://www.sueddeutsche.de/kultur/caserta-italien-konzert-absage-muenchner-philharmoniker-li.3287673?reduced=true>
11. Кияк Т.Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям) підручник. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 543 с.
12. Кучер З. І. Орлова М. О., Редчиць Т. В. Практика перекладу (німецька мова) Друге видання : навч. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2017. 464 с.
13. Белих О. М. Практика перекладу з німецької мови : методичні рекомендації. Луцьк : П.П. Іванюк, 2014. 95 с.

Дата надходження статті: 29.07.2025

Дата прийняття статті: 03.09.2025

Опубліковано: 16.10.2025